

Key words: ecological and aesthetic upbringing, ecological education, students, Ukraine.

Славська Яніна Анатоліївна – викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Дніпропетровської музичної консерваторії ім. М. Глінки. E-mail: shevyakovu@inbox.ru

Slavs'ka Yanina Anatoliyivna – Lecturer of the Chair of Social and Humanitarian Disciplines of Dnepropetrovs'k Musical Conservatoire named after M. Glinka E-mail: shevyakovu@inbox.ru

Рецензент – член-кореспондент НАПН України, доктор педагогічних наук, професор Г.П.Шевченко

Reviewer – Member-correspondent of the National Academy of Pedagogical Sciences, Professor G.P. Shevchenko

УДК 37.037

СУТНІСТЬ ВІДПОВІДАЛЬНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ІНСТИТУТУ СІМ'Ї ТА БАТЬКІВСТВА У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

I. В. Сопівник

У статті розглянуто проблему підготовки дітей і молоді до відповідального батьківства та побудови сімейних взаємовідносин. Виокремлено основні проблеми і труднощі, які виникають у сучасному суспільстві внаслідок безвідповідального ставлення молоді до інституту сім'ї в розрізі типу поселення (місто, село). Обґрунтовано, що відповідальне ставлення до сім'ї, батьківства необхідно формувати на різних рівнях, зокрема, загальнодержавному, окремого регіону, населеного пункту, громади, колективу, родини, сім'ї, окремої особистості. Здійснено аналіз основних нормативно-правових документів, що визначають правову відповідальність у сфері сімейних відносин. Виділено складові сімейної відповідальності молоді, зокрема, відповідальне ставлення до створення сім'ї; відповідальне ставлення до

народження і виховання дітей; відповідальне ставлення до членів сім'ї; відповідальність за стан розвитку і майбутнє сім'ї.

Ключові слова: *відповідальність, відповідальне батьківство, сімейна відповідальність, безвідповідальність, сім'я, моральна відповідальність, правова відповідальність, сімейне виховання.*

Існування інституту сім'ї має давні корені і традиції. З давніх-давен сім'я була основною одиницею, «клітиною» суспільства. Стабільність, добробут, культура окремої сім'ї визначали і визначають стан суспільства в цілому. Задоволення первинних базових потреб людини (фізіологічних – голод, спрага, статевий потяг; безпеки – комфорт, стабільність умов життя; соціальних – дружба, сім'я, інтимність) здійснюється, як правило, в сім'ї. Тому реалізувати свої вищі потреби у професійній діяльності, самореалізації людина може здебільшого тоді, коли у неї сприятливі умови життєдіяльності в сім'ї.

У визначенні сутності поняття «сім'я» наголошується на моральній відповідальності подружжя. Сім'я визначається як суспільний інститут, мала соціальна група, що має історично означену організацію, члени якої пов'язані шлюбними або родинними відносинами, спільністю побуту та взаємною моральною відповідальністю, соціальна необхідність якої зумовлена потребою суспільства у фізичному та духовному відтворенні населення.

На сьогодні в Україні існує значна нормативна база, яка регулює особливості функціонування інституту сім'ї. До неї у першу чергу належать: «Конституція України» (1996), Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» (1993), «Концепція державної сімейної політики» (1999), Указ Президента України «Про соціально-економічну підтримку становлення та розвитку студентської сім'ї» (2000), Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо вдосконалення соціальної роботи з дітьми, молоддю та сім'ями» (2001), «Сімейний кодекс України» (2002) та ін.

Нормативно-правова, законодавча база встановлює правову (юридичну) відповідальність людини. Проте варто відзначити, що моральна та юридична відповідальність не є тотожними, вони можуть збігатися у більшості випадків, але й можуть бути протилежними. Так, наприклад, відповідно до сімейного кодексу України дитина може бути залишена батьками у пологовому будинку або в іншому закладі охорони здоров'я, якщо вона має істотні вади фізичного і (або)

психічного розвитку, а також за наявності інших обставин, що мають істотне значення. З точки зору права батьки у такому випадку не несуть юридичної відповідальності за відповідний вчинок. Проте однозначно така поведінка батьків засуджується моральними нормами, а тому вони несуть моральну відповідальність.

Отже, незважаючи на існування ряду нормативно-правових та законодавчих документів у сфері регулювання сімейних відносин, важливим регулятором таких відносин поряд із нормами закону залишаються моральні норми. І це не тільки не суперечить сучасному законодавству, але й ним закріплюється. Так, відповідно до сімейного кодексу України «сімейні відносини регулюються на засадах справедливості, добросовісності та розумності, відповідно до моральних засад суспільства» [8]. Окрім цього, дружина та чоловік відповідальні в першу чергу один перед одним, перед іншими членами сім'ї за свою поведінку в ній.

Дослідженню сім'ї як основного інституту виховання дітей присвячені праці як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників. Проблема відповідального виховання дитини в сім'ї у вітчизняній педагогічній думці бере початок від своїх витоків, оскільки історично першою формою виховання було виховання у сім'ї. Останні дослідження із даної проблеми висвітлили у своїх працях М. Аккерман, Т. Алексеєнко, М. Бикова, Т. Глухова, С. Голод, О. Гукаленко, А. Даник, О. Доукіна, Е. Ейдемільер, К. Журба, З. Кісарчук, О. Кляпець, Б. Ковбас, В. Костів, В. Кравець, Т. Кравченко, Т. Крюкова, О. Куфтяк, С. Нечипоренко, О. Петренко, Л. Повалій, В. Постовий, М. Саноровська, В. Семиченко, О. Смирнова, В. Солодников, В. Столін, Т. Титаренко, О. Хромова та ін.

Аналіз сучасної науково-педагогічної, соціологічної, психологічної літератури свідчить, що недостатня підготовленість молоді до сімейного життя і, як наслідок, безвідповідальність у цій сфері обумовлюють ряд проблем, основними з яких на сьогодні є такі:

1) Значна кількість розлучень. Аналіз укладання та розірвання шлюбів у різних країнах світу свідчить, що частка розлучень в Україні дуже висока. Так, із 1994 до 2009 року відсоток розлучень становив 30-40%, а частка розірвання шлюбу серед молоді до 35 років – більше 60% від загальної їхньої кількості. За даними державної реєстраційної служби України (за 2012 рік) кількість зареєстрованих актів укладання шлюбів становила 278276, а їхнє розірвання – 49807 [9]. Отже,

приблизно на 100 укладених шлюбів у 2012 році, 18 було розірвано, що становить відповідно 18% (див. рис.1).

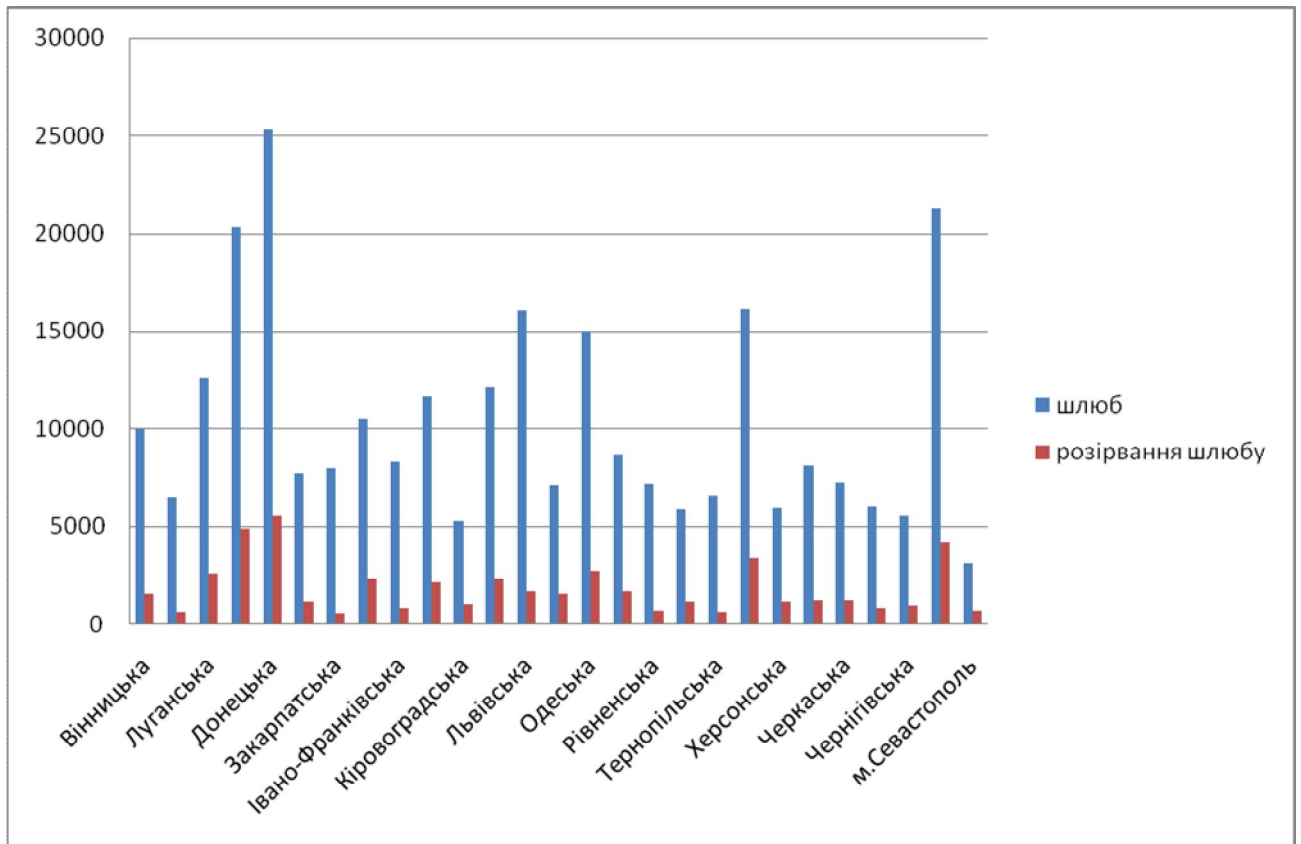

Рис. 1. Статистика реєстрації укладання/розірвання шлюбів в Україні за 2012 рік

Кількість розлучень різко скоротилася в період з 2010-го по 2011-й роки. Якщо в 2010-му було зареєстровано 41, 2% розлучень від загальної кількості шлюбів, то в 2011-му ця цифра становила 17,4%. За даними директора Департаменту сім'ї та дітей Міністерства соціальної політики України Р. Колбаси, «на сьогодні в Україні лишається високий рівень розлучень серед молодих сімейних пар. Молоде подружжя не проходить відповідне навчання. Якщо подивитись статистику, то пік розлучень припадає на перші роки подружнього життя – від 3-х місяців до півтора року. Саме в цей період виникає непорозуміння між чоловіком та жінкою, недовіра, фінансові труднощі» [2].

Основними причинами розлучень, на думку дослідників, є економічні, психолого-етичні, медичні, побутові. Проте більш прихованими, але й більш вагомими є протиріччя, «пов'язані з певною системою морального виховання. Це – низький рівень особистої відповідальності, відсутність культури раціонального планування власного життя, слабкий вплив моралі, зокрема, релігійної,

на повсякденне життя в сім'ї, на вирішення складних етичних та моральних проблем народження й виховання дітей, формування в них оптимальних людських і соціальних якостей» [6, с. 57-58].

2) Зменшення цінності простої, нуклеарної сім'ї (батьки і діти), натомість поява і поширення різних типів сімей, які не тільки не виконують повноцінно основні природні функції, а й спотворюють їх. До таких типів сімей відносимо гомосексуальні, «шведські», консенсуальні, або «договірні» («шлюб на віру»), конкубінат (зв'язок одруженого чоловіка із незаміжньою жінкою, яка має від нього дітей), свінгерство (шлюбне утворення, що передбачає обмін дружинами та чоловіками).

3) Бездітність. Одним із важливих факторів бездітності сучасних молодих жінок є наслідки безвідповідального ставлення до власного здоров'я. У Концепції демографічного розвитку зазначено, що питома вага безплідних жінок дітородного віку в Україні становить близько 7 відсотків, тобто майже 870 тис. подружніх пар є безплідними через захворювання жінок [3]. Більшість міських молодих сімей є одnodітними, що має негативне суспільне значення в умовах зниження народонаселення та демографічної кризи. Проте за статистичними даними, кількість одnodітних сімей у сільській місцевості менша, ніж у місті. До основних чинників, які обумовлюють таку ситуацію, необхідно віднести те, що у сільській місцевості краще зберігаються традиції (зокрема 2-3 дітної сім'ї), краще дотримуються релігійні норми (які забороняють попередження і переривання вагітності), наявність особистого господарства у сільських жителів стимулює збільшення дітей, зорієнтованість більшості сільських дівчат у першу чергу не на освіту та професійну кар'єру, а на створення сім'ї та народження дітей.

4) Значна кількість абортів. За даними урядового порталу [1], кількість абортів в Україні починаючи із 2005 року зменшується, проте становить значну кількість і є одним із найвищих показників у Європі (табл.).

Таблиця 1.

Кількість абортів і пологів за даними закладів охорони здоров'я, що перебувають у сфері управління МОЗ України

Звітний рік	Кількість абортів	з них небажана вагітність (аборти легальні за бажанням жінки, кримінальні)	Кількість пологів

	Абс.число	Абс.число	%	Абс.число
2005	242 343	182 548	75,33	411 904
2006	229 618	168 146	73,23	454 813
2007	210 454	149 493	71,03	468 923
2008	201 087	143 504	71,36	501 678
2009	181 064	127 541	70,44	505 145
2010	164 467	111 407	67,74	491 621
2011	156 193	101 212	64,80	492 8

За даними Міністерства охорони здоров'я, зі 100% зареєстрованих у 2012 році вагітностей 80% закінчилися народженням живої дитини, 5,4% – викиднями і менше 14% – абортами. Загальновідомо, що наслідками переривання вагітності може бути безпліддя жінки (від 5 до 20%).

5) Зростання народження дітей молодими жінками, які не є в шлюбі. Частка дітей, народжених жінками, які не перебували у зареєстрованому шлюбі, в 1991 р. в Україні становила 11,9%, а в 2012 уже – 21,9%. У країнах Європейського Союзу дана тенденція яскраво ілюструється статистичними даними: 1990 р. – 17,4%; 2000 р. – 27,4%; 2009 р. – 37,4%. В окремих країнах світу цей процес відбувається ще більш активно (в Естонії у 2009 р. такі народжені становили 59,2%, у Швеції – 54,4%, у Словенії – 53,6%, у Болгарії – 53,4%), проте такі тенденції повинні насторожувати педагогів, оскільки вони не тільки суперечать давнім українським традиціям, сімейним цінностям, ролі виховання дітей у повноцінній сім'ї, але й можуть привести до низки соціально-педагогічних проблем і упущень у виховному процесі.

б) Криза інституту та традицій батьківства. Як відзначає С. В. Нечипоренко, «масова культура ретранслює такі поняття про роль чоловіків і про чоловічу поведінку, які мало сумісні зі здоровим способом життя й здоровою сім'єю. В результаті ми отримуємо цілі покоління з атрофованою культурою особистої відповідальності. Таким чином, закріплюється поступове відмирання моделі сімейних взаємин, яка б забезпечила більш здорову соціальну та демографічну ситуацію» [6, с. 11].

7) Сирітство, дитяча безпритульність та бездоглядність. За даними державної служби статистики за 2012 рік, загальна чисельність дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, на кінець року становила 92865. У «Національній стратегії профілактики соціального сирітства на період до 2020 року» зазначено: «щороку

близько 8 тисяч дітей залишаються без батьківського піклування, зокрема, через складні життєві обставини, безвідповідальне ставлення батьків до виконання своїх обов'язків, вживання батьками алкоголю, наркотичних засобів, а також через їхнє жорстоке поводження з дитиною» [5].

Означені вище проблеми є, на нашу думку, наслідком сучасної «культурної революції», низьким рівнем моральної культури у суспільстві, зміною ціннісних орієнтацій у бік цінностей-засобів (інструментальних), бездуховності, руйнівним впливом на свідомість молодих людей засобів масової інформації (сучасні Інтернет-ресурси та телебачення переповнені рекламою алкоголю, тютюну; вільної статевої поведінки як норми, насильства, жорстокості та ін), відсутністю дієвих механізмів регулювання поведінки людини у соціумі. Тому саме моральна відповідальність повинна виступати своєрідним регулятором поведінки людини не тільки у соціумі, але і в сім'ї, кожен член якої виконує своєрідні ролі: батька, матері, дружини, чоловіка, сина, доньки. Такі ролі зобов'язують людину поводити себе відповідним чином. Від рівня моральної відповідальності окремих членів сім'ї, найбільш авторитетних (наприклад батько, мати) залежить і рівень інших. У залежності від рівня моральної відповідальності окремих членів та сім'ї у цілому вона виконує й свої основні функції, зокрема:

- репродуктивну – у залежності від рівня відповідальності батьків значною мірою залежить здоров'я народжених дітей (основними факторами, які призводять до важких патологій та порушень психофізичного розвитку дитини, є спадковість, пренатальні, натальні та постнатальні шкідливі впливи на плід);

- виховну – наскільки усвідомлено та відповідально ставляться батьки до виховання дітей;

- інтимну – наскільки встановлено емоційну єдність;

- економічну – наскільки правильно і обґрунтовано здійснюється розподіл матеріальних ресурсів;

- культурно-дозвільну та рекреаційну – наскільки повно та рівномірно задовольняються духовні потреби кожного члена сім'ї.

Однією із найважливіших функцій сім'ї є народження і виховання дітей. Тому важливою складовою сімейної відповідальності є відповідальне батьківство. Існуючі нормативно-правові документи чітко визначають відповідальність обох батьків за виховання власних дітей, зокрема:

- стаття 18.1 Конвенції ООН про права дитини: держави-учасниці докладають всіх можливих зусиль, до того щоб забезпечити визнання принципу загальної й однакової відповідальності обох батьків за виховання і розвиток дитини. Найкращі інтереси дитини є предметом їхнього основного піклування.

- стаття 11 Закону України «Про охорону дитинства»: сім'я є природним середовищем для фізичного, духовного, інтелектуального, культурного, соціального розвитку дитини, її матеріального забезпечення і несе відповідальність за створення належних умов для цього. Батько і мати мають рівні права та обов'язки щодо своїх дітей.

- стаття 157 «Сімейного кодексу України»: «питання виховання дитини вирішується батьками спільно»; стаття 141 «мати, батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини, незалежно від того, чи перебували вони у шлюбі між собою»; стаття 150 «батьки зобов'язані виховувати дитину в дусі поваги до прав та свобод інших людей, любові до своєї сім'ї та родини, свого народу, своєї Батьківщини»; стаття 155 «відмова батьків від дитини є неправозгідною, суперечить моральним засадам суспільства, ухилення батьків від виконання батьківських обов'язків є підставою для покладення на них відповідальності, встановленої законом» [8].

На сьогодні в Україні існують дві суперечливі тенденції щодо відповідального батьківства. З одного боку, свідомі батьки все більше залучаються до виховання дітей (від народження, коли чоловік із дружиною разом відвідують курси підготовки до народження дітей, присутність чоловіків при народженні дітей, відпустки по догляду за дитиною все частіше беруть «татусі» та ін.), а з іншої – все більше проявів безвідповідального ставлення до повноцінного батьківства у більшості молодих сімей (через розлучення, «брак часу», зайнятість, насилля, жорстоке поводження, алкоголізм та ін.).

Відповідальне ставлення до сім'ї, батьківства необхідно формувати на різних рівнях, зокрема загальнодержавному, окремого регіону, населеного пункту, громади, колективу, родини, сім'ї, окремої особистості. На основі аналізу нормативно-правових документів щодо сім'ї та молоді Нечипоренко С.В. [6, с. 40] приходять до висновку, що пріоритетними завданнями державної політики стосовно сімей є: забезпечення правового та соціального захисту сім'ї; забезпечення високого рівня життєдіяльності сім'ї, належних умов для фізичного, інтелектуального, морально-етичного, освітнього та духовного

розвитку дітей; формування високої психолого-педагогічної культури молоді сім'ї на засадах національних традицій, педагогічної науки, кращого світового досвіду виховання дітей в сім'ї і функціонування сім'ї; формування в молоді відповідального ставлення до репродуктивного здоров'я, планування сім'ї; пропаганда здорового способу життя, відповідального батьківства та безпечного материнства; всебічна державна підтримка зусиль самих сімей, батьків або осіб, які їх замінюють, щодо забезпечення сприятливих умов для виховання, освіти і розвитку дітей.

Проблему сімейної відповідальності та відповідального батьківства намагається вирішувати і такий інститут, як Церква. Так, наприклад, матеріали II Ватиканського Собору (1962) свідчать про значну увагу до даних проблем. Одним із прийнятих на зазначеному Соборі документів є декларація про християнське виховання «[Gravissimum Educationis](#)». У даному документі зазначено, що «оскільки батьки дали дітям життя, вони тим самим взяли на себе серйозні зобов'язання виховувати своїх нащадків, а тому мають бути визнані в якості основних суб'єктів виховання... сім'я є первинною школою виховання соціальних чеснот». Окрім того, важливу роль відведено громадянському суспільству, «його функція полягає у сприянні вихованню молоді в багатьох відносинах, а саме: захистити права та обов'язки батьків та інших осіб, які займаються вихованням, і надавати їм допомогу, відповідно до принципу субсидарності, коли зусилля батьків та інших товариств не вистачає, проводити виховну роботу відповідно до побажань батьків». Також зазначено, що особливий обов'язок щодо виховання дітей та молоді покладається на саму Церкву, оскільки «вона несе відповідальність за усіх людей» [10].

Здійснивши аналіз відповідального батьківства як нової світової тенденції у її гендерному аспекті, С. В. Котова-Олійник та О. Л. Остапчук приходять до висновку, що «розуміння між батьками, підтримка, самореалізація, баланс сімейного та особистого, змістовне дозвілля, спільна участь у вихованні дітей, рівний розподіл домашньої роботи як компоненти ідеї гендерної рівності, створюють сімейне середовище, сприятливе для розвитку дитини, дотримання її прав, формування гармонійної особистості, попереджують насильство і брутальне поводження з дітьми. Щаслива сім'я – найкращий життєвий сценарій, приклад для наслідування як дочками, так і синами» [4].

Сім'я є першим і основним інститутом виховання дітей, оскільки перші моральні істини вони отримують саме тут, найбільш авторитетними для них є батьки. Дитина наслідує поведінку батьків. Їхнє ставлення один до одного, до своїх батьків та дітей, інших людей, до цінностей, держави та її інституцій, до навколишнього середовища створюють відповідні зразки і моделі поведінки.

Основними складовими сімейної відповідальності є:

- відповідальне ставлення до створення сім'ї – включає психологічну, економічну, трудову готовність;
- відповідальне ставлення до народження і виховання дітей – включає психологічну, педагогічну, фізичну, медичну, економічну готовність;
- відповідальне ставлення до членів сім'ї;
- відповідальність за стан розвитку і майбутнє сім'ї.

Підготовка молоді до створення сім'ї та народження дітей – це одна із важливих складових виховання моральної відповідальності, особливо у сільській місцевості, де відсутні спеціалізовані центри допомоги матері і дитини. У переважній більшості на педагогів, що працюють у сільській місцевості, покладається суспільно важлива функція – підготовки молоді до свідомого і відповідального ставлення до створення сім'ї та народження і виховання дітей.

Література

1. Кількість абортів в Україні знижується [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/ru/publish/article?art_id=245036367&cat_id=244277212. – Назва з екрану.
2. Колбаса Р. В Україні відсоток розлучень сягнув 61 [Електронний ресурс] / Р.Колбаса // UNIAN 13. 06. 2013. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/news/577262-v-ukrajini-vidsotok-rozluchen-syagnuv-61.html>. – Назва з екрану.
3. Концепції демографічного розвитку на 2005-2015 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/724-2004-%D1%80>. – Назва з екрану.
4. Котова-Олійник С.В., Остапчук О.Л. Відповідальне батьківство як новітня світова тенденція // Тато-школа: Як створити та забезпечити стале функціонування. Методичний посібник: Шерстюк О.М., Марценюк В.А., Мотигін В. В. – Вінниця: Фоп Данилюк В.Г., 2009. – С.4-8.
5. Національна стратегія профілактики соціального сирітства на період до 2020 року (затверджена Указом Президента України від 22 жовтня 2012 року № 609/2012) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/609/2012>. – Назва з екрану.

6. Нечипоренко С. В. Молодіжна сімейна політика в Україні. Монографія / Нечипоренко С. В. – Умань: Видавець «Сочінський», 2011. – 217 с.

7. Петренко О.Б. В.О.Сухомлинський про виховання відповідального батьківства: гендерний аспект / О.Б.Петренко // Витоки педагогічної майстерності. Сер.: Педагогічні науки: зб. наук. пр. Полтав. держ. пед. ун-ту ім. В.Г.Короленка. – Полтава, 2005. – Вип. 5. – С.350 – 358.

8. Сімейний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> – Назва з екрану.

9. Статистика укладання-розірвання шлюбів[Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.drsu.gov.ua>. – Назва з екрану.

10. Declaration on Christian education gravissimum educationis [Електроннийресурс]. – Режимдоступу: http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decl_19651028_gravissimum-educationis_en.html. – Назвазекрану.

СУЩНОСТЬ ОТВЕТСТВЕННОГО ОТНОШЕНИЯ К ИНСТИТУТУ СЕМЬИ И ОТЦОВСТВА В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ

И. В. Сопивник

В статье рассмотрена проблема подготовки детей и молодежи к ответственному отцовству (материнству) и построению семейных взаимоотношений. Выделены основные проблемы и трудности, которые возникают в современном обществе вследствие безответственного отношения молодежи к институту семьи в разрезе типа поселения (город, село). Установлено, что ответственное отношение к семье, отцовству необходимо формировать на разных уровнях, в частности, общегосударственном, региональном, отдельного населенного пункта, общины, коллектива, семьи, отдельной личности. Осуществлен анализ основных нормативно - правовых документов, которые определяют правовую ответственность в сфере семейных отношений. Выделены составляющие семейной ответственности молодежи, в частности ответственное отношение к созданию семьи; ответственное отношение к рождению и воспитанию детей; ответственное отношение к членам семьи, ответственность за состояние развития и будущее семьи.

Ключевые слова: ответственность, ответственное отцовство, семейная ответственность, безответственность, семья, моральная ответственность, правовая ответственность, семейное воспитание.

THE ESSENCE RESPONSIBLE ATTITUDE TO THE FAMILY AND FATHERHOOD IN MODERN SOCIETY

I. V. Sopiwnyk

The paper considers the problem of preparing children and youth for responsible parenthood and building family relationships. Singled out the main problems and difficulties that arise in modern society due to irresponsible attitude of young people to the family in terms of residence (urban, rural). Established that a responsible attitude

towards family, parenthood should be formed at various levels, including national, a region, town, community, staff, families, family, individual. The analysis of basic legal documents defining the legal responsibilities in family relationships. Highlighted elements Engagement family, including a responsible attitude towards Marriage, responsible attitude to the birth and upbringing of children a responsible attitude to family members, responsibility for the development and future of the family.

Keywords: responsibility, responsible parenthood, family responsibility, irresponsibility, family, moral responsibility, liability, family education.

Сопівник І. В. – кандидат педагогічних наук, докторант кафедри методики навчання та управління навчальним закладом Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ, Україна)

Sopivnyk I. V. – Candidate of Pedagogical Sciences, Doctoral Student of the Chair of Teaching Methods and School Management of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор В. М. Алфімов

Reviewer – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor V.M. Alfimov

УДК 378.015.31:39

НАЦІОНАЛЬНА СВІДОМІСТЬ ЯК СТРУКТУРНО- ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ КОМПОНЕНТ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ МУЗИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ УНІВЕРСИТЕТУ

Сюй Чже

У статті проаналізована сутність національної свідомості як структурно-функціонального компонента процесу формування національних цінностей у студентів музичних спеціальностей у навчально-виховному процесі університету.

Ключові слова: національні цінності, студенти музичних спеціальностей, національна свідомість, процес формування національних цінностей, структурно-функціональний компонент.